

Lévai Csaba

**Az amerikai forradalom megítélése a Magyarországon
megjelent történelmi irodalomban a szocialista rendszer
időszakában**

Tanulmányomat vizsgálódásom tárgyának fogalmi meghatározásával kezdem. Nagyon tágran megfogalmazva, az amerikai forradalmon azokat az eseményeket értem, amelyek a tizenhárom szárazföldi észak-amerikai brit gyarmaton, illetve az Amerikai Egyesült Államokban mentek végbe a hét éves háborút lezáró békeszerződés aláírása (1763) és az Egyesült Államok 1787-ben kidolgozott szövetségi alkotmánya, és első tíz kiegészítésének ratifikálása (1791) között. Írásomban azokkal az amerikai forradalmat tárgyaló, magyar vagy külföldi szerzők tollából származó írásokkal foglalkozom, amelyek magyar nyelven, hivatalos magyarországi kiadónál láttak napvilágot az 1949 és 1989 közötti időszakban.

Mint ismeretes, 1949-re teljessé vált a kommunista párt hatalomátvétele Magyarországon és ettől az évtől kezdődően az amerikai forradalom történetírói megítélésére vonatkozóan is csak olyan értékelések láthattak napvilágot, amelyek összhangban voltak a párt hivatalos, marxista-leninista ideológiájával. Egy ilyen értékelés megalkotása azonban nem is volt olyan egyszerű. A problémát az jelentette a marxista történészek számára, hogy az amerikai forradalmat nem volt könnyű beilleszteni a marxista-leninista forradalomelmélet keretei közé. Vajon – a nagy francia forradalomhoz hasonlóan – egy olyan polgári forradalomról volt szó, amely lerombolta a feudalizmus korlátait és megeremtetette a kapitalista fejlődés feltételeit? De az észak-amerikai kontinensen semmiképpen sem lehetett európai értelemben vett feudalizmusról beszélni, s nem volt megdöntésre váró, európai jellegű ancien régime. Vagy talán az első sikeres „antikolonialista” gyarmati felszabadító mozgalomról volt szó? Ha pedig az anyaországi polgárság gyámkodásától megszabadulni kívánó, megerősödő gyarmati burzsoázia által vezetett függetlenségi mozgalomként értelmezték az észak-amerikai eseményeket, még mindig ott volt az a kérdés, hogy mindebben milyen szerepet játszottak a dolgozó tömegek?

A marxista-leninista történészek dolgát az sem könnyítette meg, hogy az ideológia „klasszikusai” Karl Marxtól és Friedrich Engelstől kezdve Vlagyimir Iljics Leninen keresztül Joszif Visszarionovics Sztálinig meglepően keveset foglalkoztak az amerikai forradalom kérdésével. Így aztán a 20. századi marxista-leninista szerzők nem rendelkeztek olyan szilárd fundamentummal, amelyre gond nélkül ráépíthették volna értelmezéseiket. Ezért van az, hogy az amerikai forradalom vonatkozásában a kötelezően citálandó Marx, Lenin és Sztálin idézetek néhány nagyon általános, sokszor nem is szorosan a tárgyhoz tartozó megállapításra szorítkoztak.¹

A marxista történetírásnak azonban sikerült felülkerekednie ezeken a problémákon, mégpedig jórészt úgy, hogy a nagy francia forradalom marxista értékelését vetítették rá, illetve vissza a néhány évvel korábban, de nagyon eltérő körülmények között kibontakozott amerikai történésekre. Mint ismeretes, a francia forradalom marxista értelmezése szerint a jakobinus diktatúra jelentette a forradalom csúcspontját, s a jakobinusok képviselték a legprogresszívebb politikai erőt, mivel ők törekedtek a feudalizmus legkövetkezetesebb lerombolására. A forradalom radikalizálódásától és a néptömegek egyre aktívabb szerepvállalásától megrémült burzsoázia azonban reakciós fordulatot hajtott végre és a jakobinus diktatúra megdöntésével konszolidálta a kapitalista rendet.² E menetrend amerikai forradalomra illesztése úgy nézett ki, hogy az 1786 szeptembere és 1787 februárja között kibontakozott ún. Shays-felkelést tekintették az amerikai forradalom csúcspontjának, amikor a néptömegek politikai aktivitása elérte maximumát, illetve amikor már nem az angolokkal szemben, hanem saját amerikai kizsákmányolóik ellenében nyilvánult meg. A függetlenségi háború veterán kapitánya, Daniel Shays által vezetett fegyveres mozgalom Massachusetts nyugati és középső körzeteiben bontakozott ki és főként farmer résztvevői az ellen tiltakoztak, hogy a függetlenségi háború alatt felhalmozódott adósságaikat, illetve az adókat nem a háború idején forgalomba került papírpénzben, hanem értékálló fémpénzben követelték tőlük. A regionális jellegű mozgalmat a massachusettsi hatóságok az állami milícia segítségével viszonylag könnyen megfékeztek, ám annak országszerte rendkívül széleskörű hatása volt. Az első és nagyon

¹ Ilyen volt például az a Lenintől származó nagyon általános megállapítás, hogy a függetlenségi háborúban az amerikai nép „*az emberiség történetének egyik első és legnagyobb valóban felszabadító háborúját, az emberiség történetében kevés valódi forradalmi háborúnak egyikét vívta*”. LENIN, Vlagyimir Iljics: *Összes művei*. 38. kötet. Kossuth, Budapest, 1973. 335.

² A nagy francia forradalom marxista értelmezésére magyarul lásd például: SOBOUL, Albert: *A francia forradalom története 1789-1799*. Kossuth, Budapest, 1989. Jellemző, hogy Soboul a jakobinus diktatúra intézkedéseiről „A közjót szolgáló jakobinus diktatúra” című, míg a thermidori konvent hatalomra jutásáról „A thermidoriánus konvent. A burzsoá reakció, és a plebejus mozgalom letörése” elnevezésű fejezetben számolt be. 284-304., 315-348.

nyilvánvaló jele volt ugyanis annak, hogy az amerikai társadalomban meglévő belső ellentétek a függetlenség elnyerése után sem szűntek meg, s ily módon jelentős hatást gyakorolt azokra, akik az Egyesült Államok különféle problémáit a kormányzati rendszer átalakításával szerették volna megoldani. A marxista értelmezés szerint tehát az amerikai forradalomban szintén bekövetkezett a burzsoázia reakciós fordulata, amennyiben a Shays felkelés leverését a forradalom idején bevezetett állami alkotmányoknál jóval konzervatívabb új szövetségi alkotmány elfogadtatása követte, s erre alapozva ment végbe a kapitalista rend konszolidációja.³

Ezt a felfogást képviselte a közkeletűen csak „*nagy szovjet világtörténetnek*” nevezett egyetemes történeti sorozat ötödik kötete, amely Moszkvában 1958-ban, magyarul pedig 1964-ben jelent meg a Kossuth kiadó gondozásában. Ami a feudalizmus amerikai hiányának kérdését illeti, erről azt állapította meg, hogy „*az észak-amerikai angol gyarmatok gazdasági és társadalmi fejlődése arról a fokról indult el, amelyen anyaországuk állott*”. Vagyis a gyarmatokon kezdettől fogva, annak ellenére is a tőkés viszonyok voltak jellemzőek, hogy az angol hatóságok „*mindent elkövettek, hogy Amerikában meghonosítsák a feudális nagybirtokrendszert*”. A Nagy-Britannia és a gyarmatok közötti viszony éppen azért kezdett kiéleződni, mert a tőkés fejlődés eredményeként megerősödő gyarmati burzsoázia azt a célt tűzte maga elé, hogy „*kiszorítsa az angol konkurenciát a hazai piacról és kivívja gazdasági függetlenségét*”. A brit burzsoázia pedig „*gátat akart vetni a gyarmatok gazdasági önállósulásának, ami monopolprofitját fenyegette*”, és arra törekedett, hogy „*megfojtsa új, veszedelmes versenytársát, az amerikai burzsoáziát*”.⁴

Az anyaországgal szembeni ellenállás viszont felébresztette a néptömegek forradalmi aktivitását, akik „*nemcsak a függetlenségért harcoltak, hanem azért is, hogy a kereskedő földbirtokos arisztokrácia uralmát a nép demokratikus többségének hatalma váltsa fel*”. Ennek hatására az amerikai burzsoázia visszakozni látszott, mivel „*aggasztotta őket az a kilátás, hogy elveszítik az angol piacokat, s rettegtek a néptömegek forradalmi aktivitásától*”. Mégis, ez a feléledő

³ A Shays felkelés történetére vonatkozóan lásd például: SZATMARY, David P: *Shays' Rebellion: The Making of an Agrarian Insurrection*. University of Massachusetts Press, Amherst, 1954. *The Blackwell Encyclopedia of the American Revolution*. Szerk. GREENE, Jack P. – POLE, Jack R. Blackwell, Oxford, 1994. 359-360. *The Encyclopedia of Colonial and Revolutionary America*. Szerk. FARAGHER, John M. Da Capo Press, New York, 1996. 388. BONWICK, Colin: *The American Revolution*. University Press of Virginia, Charlottesville, 1991. 161-162. Magyarul lásd: URBÁN Aladár: *Köztársaság az Újvilágban*. Az Egyesült Államok születése, 1763-1789. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 266-267. SELLERS, Charles – MAY, Henry – MCMILLEN, Neil R: *Az Egyesült Államok története*. Maecenas, Budapest, 1995. 74.

⁴ *Világtörténet 5. kötet*. Szerk. ZUTYISZ, J. J. – VAJNSTEJN, O. L. – PAVLENKO, N. I. – SZEMJONOV, V. F. Kossuth, Budapest, 1964. 497., 502., 505.

tömegmozgalom volt az, amelyik kikényszerítette a gyarmatok függetlenségének kinyilvánítását, mivel „*a burzsoázia jobbszárnyának folytonos ingadozásai közepette az anyaországgal való határozott szakítás csak a – csúcspontjára hágó – forradalmi tömegmozgalom légkörében vált lehetővé*”.⁵

A fejezet szerzője, M. N. Zaharova egyértelműen a feudális maradványok ellen fellépő és a tiszta tőkés termelési viszonyokat megteremtő polgári forradalomnak nevezte az amerikai eseményt, hiszen annak lényegi mozzanatát „*a függetlenség kivívása*”, illetve az jelentette, hogy a birtokrendszerből kiküszöbölték „*a termelőerők fejlődését akadályozó feudális elemeket*”. A függetlenségi háborúban aratott amerikai győzelem azonban nem hozott megnyugvást, hanem az „*osztályharc kiéleződését*” eredményezte, mivel a néptömegek tovább akartak lépni és nem nyugodtak bele a „*nagyburzsoázia gazdasági hatalmának növekedésébe*”. Ennek az osztályharcnak a csúcspontját pedig az a Shays-felkelés jelentette, amelyet Zaharova majdnem akkora terjedelemben tárgyalt, mint a háború 1775 és 1778 közötti eseményeit. A felkelés konzervatív fordulatra készítette az amerikai uralkodó osztályt: „*a nagytulajdont fenyegető veszély egy táborba tömörítette a burzsoáziát és az ültetvényeseket. Osztálykiváltságaikat féltve államcsínyhez folyamodtak, hogy módosítsák az alkotmányt*”. Mint Zaharova megállapította, az alkotmányozó „*konvent munkája a felkelés elfojtása után fellépő reakció légkörében folyt*”, minek köszönhetően „*a konventben összesereglett ügyvédek, bankárok, uzorások, kereskedők, manufaktúratulajdonosok, ültetvényesek reakciós beállítottságúak voltak. Egyszer s mindenkorra véget akartak vetni annak, hogy a nép részt kérjen a győzelem gyümölcseiből*”.⁶ A forradalom eredményeként tehát a reakciós fordulatot levezénylő nagyburzsoázia jutott hatalomra.

Jól látható, hogy az amerikai forradalom menetrendjét a nagy francia forradalom forгатókönyvének megfelelően mutatta be a szovjet világtörténet. Eszerint „*az amerikai gyarmatok forradalmi háborúja polgári forradalom volt, amelynek vezető ereje – akárcsak Franciaországban – a burzsoázia, hajtóereje viszont – amely a harcot az anyaországgal való szakításig vitte és kivívta a győzelmet a háborúban – a nép volt: a farmerek tömegei, a városi kispolgárság, a munkások, az »elkötelezett szolgák«, a néger rabszolgák*”.⁷

⁵ *Világtörténet*, 1964. 507., 513.

⁶ Uo. 520., 522.

⁷ Uo. 526. Az „elkötelezett szolgákon” az ún. szerződéses (indentured servants) és megváltásos szolgákat (redemptioners) értette a szovjet világtörténet szerzője. Az előbbieket főleg a 17. században érkeztek Észak-Amerikába, s az óceánon való átkelés költségeiért cserébe négytől hét évig terjedő szolgaságra szerződtek egy vállalkozóval, aki újvilágbeli ültetvényeseknek adta el őket, eredeti szerződési feltételeikkel. A megváltásos szolgaság a szerződéses szolgai rendszer 18. századi változatát jelentette. Lényege az volt, hogy a vállalkozó átszállította az óceánon az átkelés

Ugyanakkor – reakciós végkicsengése ellenére s a fenti forгатókönyvnek megfelelően – Zaharova felfogásában az amerikai forradalom „haladó” jellegű mozgalom is volt egyben, mivel a tiszta kapitalizmus viszonyainak megteremtésével, végső soron a szocialista forradalom kibontakozásának előfeltételeit is létrehozta. Az 1787-ben kidolgozott szövetségi alkotmány például annak révén, hogy „megerősítette a polgári demokratikus köztársaságot... történelmileg haladó volt abban a korban, amikor a legtöbb európai országban a feudális abszolútizmus uralkodott”. Az egész amerikai forradalom pedig „mint antifeudális és nemzeti-felszabadító forradalom óriási jelentőségű volt a korabeli haladás szempontjából, megnyitotta az utat a tőkés társadalom szabad és gyors fejlődése előtt Észak-Amerikában”.⁸

Nagyon hasonló felfogást képviselt a kétkötetes *Az Egyesült Államok története* című kiadvány, amely a szocialista rendszer időszakának legterjedelmesebb és legreprezentatívabb Egyesült Államok története volt. A szovjet szerzői kollektíva által jegyzett munka 1960-ban jelent meg Moszkvában, míg magyarul 1964-ben látott napvilágot. Eszerint, a „Shays felkelés csúcspontja volt a függetlenségi háború után kibontakozott demokratikus mozgalomnak. Megmutatta az uralkodó osztályoknak, hogy a tömegek mennyire elégedetlenek a háború eredményeivel, amelynek győzelmes kimenetelét az ő hőies erőfeszítésük és önfeláldozásuk biztosította. A háború és az utána következő gazdasági nehézségek – a farmerek, kézművesek és munkások tömegeinek csak nyomort és ínséget hoztak, de ugyanez a háború elősegítette a burzsoázia gazdasági erősödését, és sok ültetvényes gazdagságának növekedését”. A fejezet szerzője A. A. Furszenko szerint az 1787-ben kidolgozott új szövetségi alkotmány „egy lépést jelentett visszafelé ahhoz képest, amit lerögzítettek a Függetlenségi Nyilatkozatban és számos állam, többek között Pennsylvania alkotmányában”.⁹

Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy ez a munka is alapvetően pozitív, a történelmi fejlődést előre vivő eseményként értelmezte az amerikai forradalmat,

költségeit kifizetni képtelen embereket, akik Amerikába érkezvén meghatározott időt kaptak arra, hogy már ott lévő rokonaik, ismerőseik segítségével kifizessék az átszállítás árát. Ha ez a megadott határidőn belül nem sikerült nekik, akkor szolgaként értékesítették őket. Az utóbbi rendszer főleg a 18. századi német bevándorlók átkelésének megoldására jött létre. *The Encyclopedia of Colonial and Revolutionary America*. Szerk. FARAGHER, John M. 1996. 202-204., 353-354.

⁸ *Világtörténet*, 1964. 524., 525. Megjegyzendő, hogy ebben a munkában ténybeli hibák és tévedések is találhatók. E könyv állításával szemben az alkotmány 1787-ben elfogadott szövege még nem korlátozta nyolc évben az elnök hivatali idejét (523.). Az egy-egy tagállamban élő rabszolgák háromötödét nem az egész Kongresszus, hanem csak a Képviselőház összetételének meghatározásakor vették figyelembe (523.). Az új tagállamok megszervezésének elveit és szabályait nem az alkotmány, hanem a Konföderációs Kongresszus által 1787-ben elfogadott ún. *Északnyugati rendelet* (Northwest Ordinance) szabályozta (524.).

⁹ *Az Egyesült Államok története I. kötet*. Gondolat, Budapest, 1964. 80., 89.

amely megteremtette egy tiszta kapitalista társadalom kibontakozásának lehetőségét az Egyesült Államokban, s ily módon a szocialista forradalom előfeltételeit is létrehozta. Ez volt az oka annak, hogy az 1787. évi szövetségi alkotmánnyal kapcsolatban Furszenko azt is megjegyezte, hogy „*az akkori időkhöz viszonyítva, különösen a jogokra vonatkozó cikkelyek elfogadása után, általában feltétlenül haladó jellegű okmány volt... Amerika abban az időben, amint azt Lenin is megemlítette, példát mutatott a világnak a »forradalmi háborúra«, s ez a függetlenségi háború legfontosabb történelmi jelentősége azon túlmenően, hogy az amerikai események példát mutattak a francia forradalmárok és a latin-amerikai függetlenségi mozgalmak számára.*”¹⁰

Az is nagyon érdekes ugyanakkor, hogy – a mai napig uralkodónak nevezhető egyesült államokbeli terminológiával és a nagy szovjet világtörténet fogalomhasználatával szemben – a két kötetes Egyesült Államok története szerzője nem forradalomnak, hanem következetesen függetlenségi háborúnak hívta az eseménysort, ami arra utal, hogy alapvetően azt a mozzanatot tartotta benne a legfontosabbnak, hogy a megerősödött amerikai burzsoázia megszabadult az anyaországbeli polgárság gyámkodásától és megteremtette a maga kapitalista berendezkedésű államát.¹¹

E munka második kötetét egy hosszú historiográfiai fejezet zárta. Ennek szerzői a nem-marxista amerikai történészek közül Charles A. Beard és az ún. progresszivisták képviselőinek munkáit ábrázolták a legpozitívabban. Ez nyilván nem volt véletlen, hiszen Beard nevezetes, magyarul is megjelent munkájában (*Az Egyesült Államok alkotmányának gazdasági értelmezése*) olyan dokumentumként ábrázolta az 1787. évi szövetségi alkotmányt, amely alapvetően a kereskedők, pénzemberek és ültetvényesek közvetlen gazdasági érdekeit szolgálta, s az egész amerikai történelmet az alul lévő demokratikus, illetve a felül lévő arisztokratikus rétegek folytonos küzdelmeként értelmezte.¹² A historiográfiai fejezet szerzői ugyanakkor hevesen bírálták is az általuk „gazdasági iskolának” nevezett progresszivisták irányzatot, mivel „*torzított értelmezésben használtak olyan kifejezéseket, mint az »osztályharc«, a »tulajdon« stb., amelyek az ő esetükben csak külsőleg egyeznek a tudományos marxista meghatározásokkal*”. S bár ezek a történészek „*megvilágították azokat a gazdasági ellentéteket, amelyek a 18. század végén az anyaország és a gyarmatok között dúló harc alapját szolgáltatták... Ámde tekintetbe kell venni, hogy a gazdasági irányzat történészei*

¹⁰ Uo. 89-90.

¹¹ Jellemző, hogy az amerikai forradalom történetét tárgyaló fejezet „A függetlenségi háború és az Egyesült Államok megalakulása” címet viseli. Uo. 37-90.

¹² BEARD, Charles A: *Az Egyesült Államok alkotmányának gazdasági értelmezése*. Európa, Budapest, 1988.

szerint az egyes társadalmi csoportok politikáját nem osztályindokok szabták meg, hanem szűkkeblű, önző egyéni érdekek, amelyek az emberi természet mindenkori jellemzői.¹³

A kétkötetes „szovjet” *Egyesült Államok története* szerzői egyértelműen csak azokat az amerikai történészeket üdvözlötték, akik vagy a kommunista párt tagjai voltak, vagy nyíltan marxistának vallották magukat. Az előbbi kategóriába tartozott William Z. Foster (1881-1961), aki két ízben is az Egyesült Államok Kommunista Pártja vezetője, három ízben pedig elnökjelöltje volt (1924, 1928, 1932). Az 1950-es években Foster a Szovjetunió irányvonala hű követőjének bizonyult, aki Moszkvában fejezte be életét. Az 1950-es évek elején több műve magyarul is megjelent, így például *Az amerikai földrész rövid politikai története* című könyve is, amely angol nyelvű kiadása után egy évvel, 1952-ben látott napvilágot a Szikra gondozásában. Foster egyértelműen amerikai forradalomról beszélt, ám azon egy nagyon széles, az észak-amerikai brit gyarmatok megmozdulásától a haiti forradalmon és a latin-amerikai függetlenségi mozgalmakon keresztül az 1837-es kanadai felkelésig ívelő eseménysort értett. A különböző amerikai forradalmak ugyanis „egy általános mozgalom részei voltak. E nagy mozgalom lényege a feudális rendszer ellen intézett forradalmi támadás, széleskörű összamerikai [sic!] burzsoá, azaz kapitalista forradalom volt. Az amerikai féltke forradalma az akkor kibontakozó nagy kapitalista világforgalom egyik fázisa. Ebben a forradalomban a kapitalizmus erői, amelyek fel akartak szabadulni a középkor gazdasági és politikai korlátozásai alól, a hanyatló feudalizmus ellen harcoltak”. A kapitalista rend létrehozása pedig – annak ellenére, hogy a dolgozó tömegek további kizsákmányolását eredményezte – a történelmet előbbre vivő lépés volt. Amint Foster megállapította „Ez az új társadalmi rendszer, a kapitalizmus, zsarnoksága, háborúi és a dolgozó tömegek kizsákmányolása ellenére, a feudalizmushoz képest jelentős lépést jelentett előre. A kapitalizmus volt a következő magasabb szakasz abban a kemény harcban, amelyet az ember a vadságtól a szocializmus felé vivő úton folytat”.¹⁴

Mindezen általános jellemzés ellenére, azzal azért Foster is tisztában volt, hogy a tizenhárom észak-amerikai brit gyarmat függetlenségi mozgalmát és például a haiti rabszolgafelkelést nagyon nehéz egy kalap alá venni. Ezt az ellentmondást annak hangoztatásával igyekezett feloldani, hogy a nagy amerikai forradalom nem „tisztá” kapitalista forradalom volt, hanem „megtartotta a feudális rendszer

¹³ *Az Egyesült Államok története II. kötet.* Gondolat, Budapest, 1964. 390., 393.

¹⁴ FOSTER, William Z: *Az amerikai földrész rövid politikai története.* Szikra, Budapest, 1952. 143-145. Foster egyéb magyarul megjelent műveire lásd például még: *Lapok egy munkás életéből.* Szikra, Budapest, 1950. *A kapitalizmus alkonya.* Szikra, Budapest, 1950. *Az Egyesült Államok Kommunista Pártjának története.* Szikra, Budapest, 1953.

számos sajátos vonását”. A legtisztábban kapitalista formában a tizenhárom észak-amerikai brit gyarmaton jelentkezett „*ahol az iparilag fejlett Anglia alkotta a történelmi hátteret*”, míg a latin-amerikai országokban „*a forradalmat a feudalizmus jellegzetességei hátráltatták*”.¹⁵

Foster értelmezésében a nagy amerikai forradalom kapitalista jellege szoros összefüggésben volt másik alapvető jellemvonásával, mégpedig azzal, hogy „*a forradalom központi követelése mindenütt a nemzeti függetlenség volt... a feltörő kapitalista osztály nagy, mindennél fontosabb feladata*” ugyanis „*az volt, hogy lerázzák magukról a külföldi elnyomókat, az élősdie európai kormányokat és kizsákmányoló osztályokat, amelyek az amerikai gyarmatvilág vérét szívták*”.¹⁶

Az amerikai kommunista vezető értékelése szerint a tizenhárom észak-amerikai brit gyarmat mozgalmának „*hivatalos vezetői elsősorban a kizsákmányoló osztályok köréből kerültek ki. A forradalom élén az északi kereskedők és gyárosok és a déli ültetvényesek egyesülése állt*”. Ugyanakkor, ez az alapvetően burzsoá forradalom komoly demokratikus tartalommal is rendelkezett, mivel „*a munkásoknak és farmereknek hatalmas szerepük volt benne*”. A forradalom kirobbanásának alapvető okát az jelentette, az észak-amerikai gyarmatok gyorsan növekvő kapitalizmusa „*már nem fért meg az Anglia által rákényszerített gátló korlátok között és így szétrobbantotta ezeket a bilincseket. Ez a forradalom jelentős mérföldkő volt a világkapitalizmus történeti fejlődésében. Lefektette az új Egyesült Államokban a kapitalista rendszer rohamos növekedésének alapját. Az Egyesült Államok első elnökét, Washington, szimbolikus módon, a Wall Streeten... iktatták be*”.¹⁷

Foster, az 1787-ben kidolgozott új szövetségi alkotmány szerepét is a fentebb elemzett szovjet munkákhoz hasonlóan értékelte: „*a kapitalista alkotmányok kidolgozóinak*” ugyanis „*az volt a céljuk, hogy a választójogot a dolgozók széles tömegeitől megtagadják és kizárólag a birtokos osztályokra korlátozzák, amelyeknek határozott érdeke fűződött a dolgozók kizsákmányolásához*”. Arról nem is beszélve, hogy a rabszolgatartók érdekeit szem előtt tartva, az alkotmány érvényben tartotta a rabszolgaság intézményét, s ily módon visszalépést jelentett a Függetlenségi Nyilatkozatban megfogalmazott, az emberek egyenlőségére vonatkozó elvekhez képest. Érdekes ugyanakkor, hogy a Shays felkelésnek nem tulajdonított olyan döntő szerepet a burzsoá reakció kibontakoztatásában, mint a szovjet történészek. Megjegyezte ugyan, hogy „*e lázadásokkal kezdődtek el a liberális polgárok és az ültetvényesek irányításától független népi harcok*”, de a lényegi frontvonalat nem a népi erők és az új uralkodó osztályok között vontta meg, hanem a hangsúlyt az

¹⁵ FOSTER, W. Z., 1952. 145.

¹⁶ Uo. 145-146.

¹⁷ Uo. 155., 158-159.

uralkodó osztályok megbomlott egységére, az Alexander Hamilton által vezetett ipari burzsoázia, illetve a Thomas Jefferson mögött felsorakozó agrárius erők küzdelmére helyezte, mint amely az amerikai történelem további menetét alapvetően meghatározta.¹⁸ E tekintetben Foster felfogása közel állt a progresszivista történészekéhez. Nem véletlen, hogy gyakorta hivatkozott a progresszivista szerzők, elsősorban a Beard házaspár, illetve Vernon Lewis Parrington műveire, amellet, hogy munkája annak rendje és módja szerint tele volt olyan Sztálin, Lenin, Marx és Engels idézetekkel, amelyek az amerikai forradalom lényege szempontjából semmitmondó, általános jellegűek voltak. Foster művével összefüggésben amellet sem mehetünk el szó nélkül, hogy munkájában meglehetősen sok tárgyi tévedés is található. Az első észak-amerikai állandó angol telepet Jamestownt nem 1606-ban, hanem 1607-ben alapították, George Washington nem volt a gyarmatok leggazdagabb ültetvényese, Crispus Attucks, az 1770. március ötödikei „bostoni vérfürdő” színes bőrű áldozata nem délről menekült szökött rabszolga volt stb.¹⁹

Mindenesetre, a két kötetes Egyesült Államok története szerzői szerint Foster „leleplezte a néptömegek kizsákmányolási formáit és módszereit. Műveiben kifejtette, hogy az államot a monopóliumok érdekeinek szolgálatába állították, hogy egyre jobban kifejlődik az állam-monopolista kapitalizmus és rámutatott a gazdasági válságok igazi okaira”.²⁰

Jelentős történész és az amerikai forradalom historiográfiája szempontjából, illetve magyar szempontból is sokkal érdekesebb figura volt Herbert Aptheker (1915-2003), akit a két kötetes Egyesült Államok története szovjet historikusai szintén dicsérően említettek. A nagy gazdasági világválság, a „New Deal” és a fasizmus előretörésének légkörében, nemzedékének sok fiatal értelmiségijéhez hasonlóan Aptheker 1939-ben belépett a kommunista pártba. A második világháborúban katonaként szolgált és az őrnagyi rangig emelkedett, ám az 1950-es években neki is meg kellett szenvednie a McCarthyizmus hidegháborús légkörét. Annak ellenére sem tudott tartós egyetemi állást találni, hogy a Columbia Egyetemen szerzett PhD-diplomát. Ugyanakkor, megírta és még 1943-ban megjelentette az *American Negro Slave Revolts (Néger felkelések Amerikában)* című munkáját, amely az első olyan mű volt az amerikai történetírásban, amely összefoglaló igénnyel dolgozta fel a rabszolgatartó rendszerrel szembeni fekete ellenállás történetét. Aptheker az SZKP 20. kongresszusa után is hű maradt a kommunista mozgalomhoz, s a *Truth about Hungary (Az igazság Magyarországról)* című munkájában nyilvánosan is megvédelte az 1956-os magyar forradalom szovjetek általi leverését. De 1968-ban is hasonló magatartást

¹⁸ FOSTER, W. Z., 1952. 195., 205., 398.

¹⁹ Uo. 147., 152., 157.

²⁰ *Az Egyesült Államok története II. kötet*, 1964. 399.

tanúsított, amikor *Czechoslovakia and Counterrevolution: Why the Socialist Countries Intervened?* (Csehszlovákia és az ellenforradalom: miért avatkoztak be a szocialista országok?) címmel adott ki egy könyvet, amelyben teljes mellszélességgel kiállt a Szovjetunió hivatalos álláspontja mellett. Amint egyik modern kritikus (S. Armeny) meg is jegyezte „Az a történész, aki ünnepelte a rabszolga-felkeléseket Amerikában, ellenezte a Szovjetunió és Kelet-Európa népeinek szabadságát”.²¹

Apthekert az amerikai forradalom historiográfiája szempontjából azért érdemes számon tartani, mert 1940-ben kiadott egy mindössze 47 oldalas füzetet, amely a *The Negro in the American Revolution (A néger az amerikai forradalomban)* címet viselte, s amely rövidege és később beigazolódtott pontatlanságai ellenére is az első kísérletet jelentette az amerikai történetírásban arra, hogy felmérjék az afro-amerikaiak amerikai forradalomban játszott szerepét. Ez, illetve az egyesült államokbeli rabszolgafelkelésekről szóló fentebb említett munkája bekerült abba a válogatásba, amely magyarul 1953-ban látott napvilágot *Az amerikai négernek történetéből* címen. A könyv hazai megjelenítésének elsődleges oka természetesen az volt, hogy segítségével leleplezhető volt a „néger nép” kizsákmányolása a kapitalista Egyesült Államokban. Ami az amerikai forradalom jellegének meghatározását illeti, Aptheker első amerikai forradalomról beszélt, vagyis úgy vélte, hogy a rabszolgatartás kiiktatásával csak a második amerikai forradalomként értelmezett polgárháború teremtette meg a tiszta kapitalista fejlődés feltételeit az Egyesült Államokban. Az „első amerikai forradalom” szerinte „az arisztokrácia ellen foglalt állást, elválasztotta az egyházat az államtól, a nemzet önrendelkezési jogát hirdette, küzdött a feudális csökevények ellen, szabadságot és egyenlőséget ígért”.²² Bár ezt a terminust egyszer sem használta, a „feudális csökevények” elleni fellépésre, valamint a második amerikai forradalomra való utalás mégis csak azt jelzi, hogy Aptheker alapvetően polgári forradalomnak tekintette az eseménysort. A „szovjet” Egyesült Államok történetének szerzői mindenesetre úgy ünnepezték Apthekert, mint aki „leleplezi a jelenkori polgári történeti koncepciók reakciós lényegét”.²³

Az egyetemi és főiskolai hallgatók számára készült, az 1960-80-as években megjelent jegyzetek is a fentebb jellemzett marxista-leninista álláspontot képviselték az amerikai forradalom vonatkozásában. Történelem szakos

²¹ APTHEKER, Herbert: *The Truth about Hungary*. Mainstream Publishers, New York, 1957. APTHEKER, Herbert: *Czechoslovakia and Counterrevolution: Why the Socialist Countries Intervened?* New Outlook Publishers, New York, 1969. ARMENY, S: Letter to the editor. *Journal of American History* 105, 2000, 1176.

²² APTHEKER, Herbert: *Az amerikai négernek történetéből*. Művelt Nép, Budapest, 1953. 65.

²³ *Az Egyesült Államok története II. kötet*, 1964. 405.

egyetemisták számára készült Wittman Tibor Egyetemes történet 1500-1789 című jegyzete, amely 1967-ben íródott, s amely 1989-ben már a 16. kiadásban látott napvilágot. Wittman – aki a két kötetes Egyesült Államok története szovjet szerzőihez hasonlóan függetlenségi harcról és nem forradalomról beszélt – úgy vélte, hogy a britekkel szembeni ellenállás kezdetén „*a farmerek érdekeit képviselő forradalmi demokraták (Jefferson, Samuel Adams stb.), a liberális burzsoázia (Franklin stb.) és ültetvényesek (Washington stb.) néptől támogatott forradalmi osztályszövetsége... terrorral fordult szembe az angol és vele szövetséges ellenforradalmi („lojalista”) erőkkal. Természetesen átmeneti állapotról volt szó*”. A forradalmi küzdelem második szakaszában ugyanis a „*liberális, néptől féltő profitéhes burzsoázia és a vele szövetséges ültetvényes réteg határozta meg az eseményeket. A liberális burzsoázia konszolidációja fokozatosan következett be*”. Shays kapitány vezetésével a nép megpróbálta megvédelmezni „*a földeket és a szabadságot... s e népi megmozdulások még jobban rádöbentették a burzsoáziát és az ültetvényeseket társadalmi érdekeik azonosságára és azok fokozott védelmének szükségességére*”. Ráébredtek arra, hogy „*a nép féken tartására és a tőkés érdekek megfelelőbb védelmére egy erősebb államszervezet létrehozása vált szükségessé*”. Ez a törekvés vezetett az 1787. évi új szövetségi alkotmány kidolgozásához és elfogadtatásához, amelyben „*csak az üzletemberek, spekulánsok és rabszolgatartók konkrét gazdasági jogai nyernek említést, a Függetlenségi Nyilatkozat demokratizmusából semmi sem maradt*”. Wittman végső értékelése szintén közel állt a korábban említett szovjet történészek konklúziójához. Eszerint „*Minden antidemokratikus vonásával együtt az Amerikai Egyesült Államok győzelme társadalmi és politikai szervezete nagy hatással volt Európa haladó erőire, elsősorban Franciaországban volt nagy visszhangja, hozzájárult a burzsoázia bátorításához a feudális abszolútizmus elleni harcában. Mindenekelőtt nemzetközi gazdasági szerepe emelkedik ki a tőkés fejlődés erősítésében és ellentmondásainak megnövelésében... Általánosságban Európa figyelmét a többi földrész felé irányította, megmutatva, hogy nem a tőkés európai nemzetek monopóliuma a társadalmi haladás. Konkrét világgazdasági hatásán túlmenően ebben áll egyetemes történeti jelentősége*”.²⁴

Főiskolai hallgatók számára készült Kiss Géza Egyetemes történelem 1640–1789 című jegyzete, amely 1984-ben született, s amely szintén a hivatalos marxista-leninista felfogást képviselte. Megállapítása szerint, Észak-Amerikában a gyarmati kor végén „*a gyarmati hatalom a kormányzó mellett a helyi kereskedő és ültetvényes oligarchia kezében volt*”. A gyarmatok és az anyaország közötti konfliktus kirobbanásának okát abban látta Kiss, hogy a hétéves háborút követően

²⁴ WITTMAN Tibor: *Egyetemes történet 1500-1789*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1989. 162-167.

„az angol burzsoázia most elérkezettnek érezte az időt, hogy véget vetve a gyarmatok gazdasági önállóságának, megfojtsa veszélyes riválisát, az amerikai burzsoáziát” Az anyaországbeli burzsoázia inspirációjára az angol parlament különféle gazdasági korlátozásokat léptetett életbe a gyarmatok vonatkozásában. Ezek a korlátozások – mivel a gyarmati társadalom minden szegmensét súlyosan érintették – azzal az eredménnyel jártak, hogy brit ellenes frontba tömörítették a gyarmati társadalom különböző osztályait. Ez az ellentét vezetett a két fél közötti fegyveres küzdelem kirobbanásához és az amerikai függetlenség kinyilatkoztatásához. Kiss Géza nagyra értékelte a Függetlenségi Nyilatkozatot, mivel „először itt fordult elő a történelemben, hogy állami okmány a népszuverenitás elvét vallja az államrend alapjának”. Megítélése szerint „a függetlenségi harc győzelme elsősorban az amerikai burzsoázia győzelme volt, amely a köznépek minél kevesebbet akart adni”. Szerinte ez elsősorban abban nyilvánult meg, hogy erőteljesen korlátozták a közemberek földhöz jutási lehetőségeit a nyugati területeken. Név szerint nem említi ugyan, de valószínűleg a Shays felkelésre utal, mondván, hogy „a földnélküliek a béke első éveiben mozgalmat indítottak a földosztásért, de levertek őket”. Ha Kiss valóban a Shays felkelésre gondolt, akkor alapvetően tévesen értelmezte azt. E mozgalmak, valamint „a lázongó rabszolgák és a földjüket védelmező indiánok ellen szilárdították meg a burzsoázia hatalmát az 1787. évi alkotmányozó konventen. A konventben összegyűlt képviselők meg akarták fékezni a »demokrácia dühöngését és megmenteni a tulajdonnal és elvekkal bíró embereket« a tömeg hatalmától”. Az új szövetségi alkotmány elfogadása tehát az ő értelmezésében is olyan reakciós fordulatot jelentett, amellyel a burzsoázia védelmezte frissen megszerzett hatalmát a kibontakozó demokratikus tömegmozgalmakkal szemben. Kiss Géza véleménye abban is megegyezett a korábban említett szovjet szerzők felfogásával, hogy a történelmi fejlődés adott szintjén, végső soron mégis haladó mozgalomnak látta az amerikai eseményeket, mivel „a módosításokkal és kiegészítésekkel jóváhagyott alkotmány megerősítette a polgári demokratikus köztársaságot és történelmileg haladó volt abban a korban, amikor a legtöbb európai országban a feudális abszolutizmus uralkodott”.²⁵ Mindebből az is világosan megállapítható, hogy az amerikai forradalom értékelése során, Kiss Géza a „nagy szovjet világtörténet” logikáját követte olyannyira, hogy nem egy esetben e mű nyelvi fordulatait is szinte szó szerint vette át.

Ezekhez a felsőoktatási jegyzetekhez hasonlóan a marxista-leninista felfogást képviselte Solt László munkája, amely az 1787-ben kidolgozott új szövetségi

²⁵ Kiss Géza: *Egyetemes történelem 1640-1789*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1987. 72., 74., 77., 77-78.

alkotmány elfogadásának historiográfiájáról szolt és 1985-ben jelent meg. A szerző deklarált törekvése az volt, hogy az amerikai történetírás kritikai elemzése által, az amerikai forradalom történetét a marxista-leninista forradalomelmélet követelményeihez igazítsa. Mint megfogalmazta: írásában annak megvizsgálására tett kísérletet, hogy *„az amerikai forradalom folyamata, belső mozgása mennyire mutat rokonságot a többi nagy polgári forradalom dinamikájával”*. Nem meglepő módon, Solt László arra az eredményre jutott, hogy az amerikai forradalom menete tökéletesen beleillett a polgári forradalmak dinamikájáról alkotott marxista-leninista felfogásba. Mint megállapította, az amerikai forradalomban is *„számtalán szerepet játszottak a vagyontalan, illetve kistulajdonosi rétegek radikális mozgalmi, ha intenzitásuk és politikai eredményeik nem is voltak olyan fokon, mint pl. a francia forradalomban. A háború után az uralkodó osztályok egyoldalú gazdaságpolitikája, a farmerekre nehezülő súlyos adóterhek, a tömeges eladósodás, a birtokelkobzás, a bebörtönzések stb. folytán romlott a kistulajdonosi rétegek gazdasági helyzete”*. A néptömegek mindegyike a Shays-felkelés kiobbantásával válaszoltak, amit a munkások és farmerek egyéb mozgalmi követek más államokban. Ilyen körülmények között pedig érthető, hogy *„az uralkodó osztályok programjában, ebben az időpontban első helyre kerültek a burzsoá-nagybirtokos érdekeknek megfelelő politikai konszolidáció mielőbbi, határozott végrehajtása”*. Ezt a reakciós célt pedig az új szövetségi alkotmány elfogadtatásával érték el. Vagyis – Marxot idézve – a francia forradalomhoz hasonlóan, *„a forradalmi tevékenység túlaradását”* az amerikai forradalomban is az *„elkerülhetetlen visszahatás”* követte. Tehát az uralkodó osztályok Amerikában is *„tették, amire a történelmi-társadalmi helyzet lehetőséget adott, amit a történelem »napirenden lévő feladatként« eléjük állított: igyekeztek visszaállítani, életben tartani, illetve megteremteni – a »forradalmi tevékenység túlaradásának« körülményei között veszélyeztetett – zavartalan burzsoá fejlődés lehetőségeit”*. Ez azt jelenti, hogy a mindkét polgári forradalomban megfigyelhető reakciós visszahatás a polgári forradalmak természetéből és belső logikájából következett. Solt nem tagadta, hogy világos különbségek is voltak a két esemény között. Szerinte, ezek közül a legfontosabb az volt, hogy a francia burzsoázia arra kényszerült, hogy a kapitalista rendet *„szadista tobzódással és vérengzésekkel”* állítsa helyre, míg az Egyesült Államokban mindehhez elegendő volt *„alkotmányjogi eszközök”* alkalmazása. A két forradalom alapvető dinamikája azonban azonos volt.²⁶

Solt László ebből az alapállásból elemezte az 1787. évi szövetségi alkotmány elfogadásával kapcsolatos amerikai historiográfiát. Nem csodálnivaló, hogy

²⁶ SOLT László: *1787 az amerikai történetírás évszázados vitájának újabb állomásai*. Akadémiai, Budapest, 1985. 7-9.

értékelése összességében megfelelt a két kötetes Egyesült Államok története szovjet szerzői véleményének. Hozzájuk hasonlóan ő is nagyra értékelte Charles A. Beard és a progresszivisták iskola felfogását, akik „*műveikkel jelentős lépést tettek abba az irányba, hogy az amerikai forradalmat beépítsék a polgári forradalmak általános tablójába, hogy megmutassák, hogy az amerikai forradalom sem kivétel a polgári forradalmak »természettörténetének«, fejlődésmenetének bizonyos tendenciái, törvényszerűségei alól*”. Ugyanakkor, a szovjet történészekhez hasonlóan ő is megjegyezte, hogy a progresszivisták historikusok „*nem alkottak tökéleteset*”, mivel szemléletük nem következetes.²⁷

Solt hevesen kritizálta az amerikai történetírásban az 1950-es években meghatározó helyzetbe került „konszenzus iskola” (Daniel J. Boorstin, Louis Hartz), vagy az 1960-as, 1970-es években feltörekvő „republikánus szintézis” (Bernard Bailyn, Gordon S. Wood) képviselőit. Azt is meg kell azonban jegyezni, hogy kritikáján keresztül a magyarul olvasó érdeklődők először juthattak viszonylag részletes információkhoz az amerikai forradalom olyan meghatározó historikusainak munkásságáról, amilyen Daniel Boorstin, Louis Hartz, Edmund S. Morgan, Carl N. Degler, Bernard Bailyn, Gordon S. Wood vagy Jack P. Greene.²⁸

Amint azt Wittman Tibor és Kiss Géza még az 1980-as évek végén is megjelent jegyzetei, valamint Solt László 1985-ben napvilágot látott könyve is bizonyítja, a fenti marxista-leninista értelmezés maradt az amerikai forradalom értékelésének hivatalos felfogása a szocialista rendszer fennállásának teljes időtartama alatt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy e negyven év folyamán, ezen értelmezési kereten belül ne következtek volna be bizonyos hangsúlyeltolódások és hangsúlyváltások. A kor „működési mechanizmusainak” megfelelően, ezek a hangsúlyváltások szoros kapcsolatban álltak a nagypolitika változásaival, vagyis azzal, hogy mi jellemezte a szovjet-amerikai, s ennek megfelelően az amerikai-magyar kapcsolatok alakulását.

Véleményem szerint három alapvető tényező játszott szerepet abban, hogy az 1960-as évek második felétől, végétől azt lehetett megfigyelni, hogy a továbbra is „érvényes” marxista-leninista értelmezési kereten belül nagyobb lehetőség nyílt az amerikai forradalom eseményeinek árnyaltabb és színesebb bemutatására:

A kommunista párt megváltozott politikája és a Kádár-rendszer konszolidációja az 1956-os megrázkódtatást követően;

²⁷ Uo. 31.

²⁸ A „konszenzus iskolára” és a „republikánus szintézis” történetíróira vonatkozóan lásd: LÉVAI Csaba: *A republikánizmus-vita. Vita az amerikai forradalom eszmetörténeti háttéréről*. L'Harmattan, Budapest, 2003. 88-112., 127-181.

A nemzetközi enyhülés, vagyis a Szovjetunió Egyesült Államokkal kapcsolatos, illetve az Egyesült Államok Szovjetunióra és Kelet-Európára vonatkozó politikájának megváltozása;

Mindezekkel összefüggésben az amerikai-magyar viszony látványos javulása.

Tanulmányomnak nem célja a nemzetközi kapcsolatok korabeli történetének vagy a magyar-amerikai viszony akkori alakulásának részletes bemutatása, s a Kádár-rendszer konszolidációjának, illetve a nemzetközi enyhülés kialakulásának története is eléggé közismert.²⁹ Ezért csak a kelet-európai országokkal kapcsolatos amerikai politika megváltozására és az amerikai-magyar viszony alakulására térek ki röviden.

Az 1960-as évek közepétől az amerikai külpolitika – korábbi irányvonalától eltérően – nem a kelet-európai kommunista rendszerek megdöntésére vagy destabilizálására, hanem stabilizálására törekedett. Ennek egyik oka az volt, hogy elfogadták a Szovjetunió tartós kelet-európai jelenlétét és ezért az európai stabilitást ilyen módon látták biztosíthatónak. Úgy vélték, hogy a Szovjetunió esetleges kivonulása Kelet-Európából destabilizálhatja az európai biztonságot a német befolyás újbóli megerősödése és a kelet-európai országok közötti nacionalista konfliktusok újjáéledése révén. Mindebből következően a kelet-európai szocialista országokat érintő amerikai politika is megváltozott, ami a gazdasági kapcsolatok kiépítését, amerikai kölcsönök nyújtását, valamint kulturális kapcsolatok létrehozását és fejlesztését jelentette. Az amerikai gazdasági kapcsolatok, illetve a kölcsönök egyre nagyobb szerepet játszottak a magyarországi szocialista rendszer finanszírozásában és fenntartásában és végső soron – az eredeti amerikai szándékkal is ellentétben – a rendszer eladósodásához és destabilizálódásához járultak hozzá.

Ilyen feltételek mellett, az 1960-as évek végétől az amerikai-magyar kapcsolatok is jelentősen javultak. Ezt jelezte mindenekelőtt a diplomáciai kapcsolatok nagykövetségi szinten történő helyreállítása 1966-ban, amit Mindszenty József helyzetének „rendezése” követett azzal, hogy az Elnöki Tanács által kegyelemben részesített hercegprímás 1971. szeptember 28-án elhagyta a budapesti amerikai nagykövetséget és Magyarországot. Ebbe a sorba illeszkedett a második világháború után államosított amerikai vagyonnal foglalkozó vagyoni jogi szerződés aláírása a két ország között 1973-ban. E fejlődés menet csúcsát pedig a

²⁹ A Kádár-rendszer konszolidációjára vonatkozóan lásd például: ROMSICS Ignác: *Magyarország története a 20. században*. Osiris, Budapest, 1999. 400-423. A nemzetközi enyhülésre és az Egyesült Államok külpolitikájára lásd például: MAGYARICS Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2000. 401-415.

Szent Korona visszaadása, illetve a legnagyobb kedvezmény elvét Magyarországra kiterjesztő egyezmény aláírása jelentette 1978-ban.³⁰

E fejlemények azt is eredményezték, hogy Magyarország gazdasági okokból is kifolyólag, egyre érdekelttbbé vált egy „jobb” amerikai-magyar viszony fenntartásában. E változások mindenképpen szerepet játszottak annak – a marxista-leninista forradalom elméleten belül maradó – hangsúlyváltásnak a megjelenésében, amelyről az amerikai forradalom megítélésével kapcsolatban fentebb szoltam.

A történetírásban ezt a hangsúlyváltást mindenekelőtt Szuhay-Havas Ervin és Urbán Aladár munkássága fényjelezte. Az előbbi szerző két, tartalmilag egymást részben átfedő könyvet publikált az Egyesült Államok korai történetéről az 1960-as évek legvégén és az 1970-es évek közepén. Az első munka *Amerika hőskora* címen jelent meg 1969-ben a Gondolat kiadó gondozásában és a gyarmati korszak minden addiginál részletesebb magyar nyelvű feldolgozását tartalmazta, rövid kitekintéssel az amerikai forradalomra. A második könyv az amerikai függetlenség elfogadásának bicentenáriumán, 1976-ban látott napvilágot és az amerikai forradalom történetének eléggé részletes összefoglalását nyújtotta, a gyarmati korra való rövid visszatekintés mellett. Mindkét könyv alapvetően a tudományos ismeretterjesztést szolgálta, s jellemző módon, viszonylag nagy példányszámban (4800, illetve 20000) jelent meg. Az első mű lábjegyzeteket sem tartalmazott, viszont a második munka hivatkozásaiból az is kiderül, hogy széleskörű és eléggé friss Egyesült Államokban kiadott angol nyelvű szakirodalmat is használt a szerző.

Úgy vélem, hogy az *Amerika hőskora* című könyvnek már a címadása is nagyon fontos és érdekes. Egyértelműen pozitív jelentéstartalmat sugall, mintegy eposzi hangulatot teremt, és egyértelműen arra utal, hogy itt valami nagyszerű, heroikus erőfeszítésről van szó. Szuhay-Havas Ervin alapvetően követte az amerikai forradalom marxista-leninista interpretációját, csak némileg kifinomultabb formában dolgozta ki azt. Úgy vélte, hogy az amerikai forradalom egyszerre volt függetlenségi háború, gyarmati felkelés és társadalmi forradalom. Függetlenségi háború volt, mivel egy független új állam megszületéséhez vezetett. Ugyanakkor, vitathatatlanul ez volt „*egy kis nép első sikeres felkelése, a gyarmati lánc első elpattanása*”, amely a modern gyarmati felszabadító küzdelmek és az el

³⁰ A magyar-amerikai kapcsolatok korabeli javulására lásd: BORHI László: A nemzeti külpolitika határai: az Egyesült Államok és Magyarország, 1941-1989. *Történelmi Szemle* 52, 2010, 209-236. *Magyar-amerikai kapcsolatok, 1945-1989.* Források. Szerk. BORHI László. MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2009. BORHI László: Magyar-amerikai kapcsolatok 1942-1989. *História* 31, 2010, 3-13. BALOGH Margit: Mindszenty József az amerikai követségen. *História* 31, 2010, 14-17. GLANT Tibor: *A Szent Korona amerikai kalandja 1945-1978.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997. 51-141.

nem kötelezett országok mozgalma számára is közvetlen példaként szolgált. Szuhay-Havas Ervin számára az sem volt kétséges, hogy az amerikai forradalom társadalmi forradalom is volt egyben: *„Az Alapító Atyák, a Kongresszus tagjai a polgári forradalom tüzét lobbantották fel az Újvilágban, a népharag árhullámán száguldottak a hatalom csúcsaira. Amint azonban győzött vezérletük alatt a nép, igyekeztek megfékezni a fegyverre kelt kisémberek tízezreit”*. A fiatal amerikai köztársaság vezetői ugyanis fegyverrel fojtották el a Shays felkelést, amely Szuhay-Havas Ervin számára a legfőbb bizonyosságát jelentette annak, hogy Amerikában társadalmi forradalom is zajlott. Az amerikai forradalom tehát *„Függetlenségi harc volt... gyarmati háború, forradalom, de nem népi uralom született”*. Az amerikai forradalom dinamikája ugyanis a francia forradaloméhoz nagyon hasonlóan alakult. Az egyetlen különbséget az jelentette, hogy – Franciaországtól eltérően – Amerikában a népi mozgalom nem volt elég erős ahhoz, hogy hatalomra kerüljön: *„Amerikában sohasem uralkodott a Konvent, s mindig markában tartotta a népet a Direktórium”*. Amerikában is bekövetkezett tehát a burzsoázia reakciós fordulata, amit az új szövetségi alkotmány elfogadása testesített meg, amelyet Szuhay-Havas Engelst idézve *„tipikusan patrícius-polgári alkotmánynak”* nevezett.³¹

Mint korábban említettem, Szuhay-Havas Ervin a szélesebb olvasóközönségnek szánta művét, s részben ennek, részben pedig a korábban említett hangsúlyváltásnak köszönhetően a könyv teli volt a gyarmatosok mindennapi életére vagy az indiánokkal vívott harcaira vonatkozó olyan érdekes részletekkel, amelyek nem szerepeltek az 1950-es években megjelent munkákban.

Alapjában hasonló felfogás jellemezte Szuhay-Havas Ervin másodikként említett könyvét is. Ugyanakkor, az is elmondható, hogy más, az eseményeket a marxista-leninista keretben értelmező szerzőkhöz képest sokkal nagyobb hangsúlyt helyezett az amerikai forradalom összetett jellegének érzékeltetésére. Igyekezett például bemutatni, hogy a marxista osztálykategóriák szempontjából azonos csoportba tartozó „gazdag polgárság” egy része miért támogatta a függetlenséget, míg más része miért maradt a britek hűségén. Ezzel is összefüggésben, elsőként hívta fel a magyar olvasóközönség figyelmét arra, hogy az amerikai forradalom amerikaiak között zajló polgárháború is volt egyben. A forradalom alapvető értékelése azonban lényegében megegyezett a korábbi könyvében hangoztatottal. Az amerikai forradalom *„a polgári forradalmak sorozatának harmadik lépcsőfoka volt, a németalföldi és az angol forradalom után. S az első abban a tekintetben, hogy nem színezték vallási kérdések... A marxizmus-leninizmus klasszikusai tökéletesen tisztában voltak azzal, hogy az*

³¹ SZUHAY-HAVAS Ervin: *Amerika hőskora*. Gondolat, Budapest, 1969. 320-321., 324.

amerikai forradalom korai polgári forradalom volt”, amelyben szintén bekövetkezett a burzsoázia reakciós fordulata. Ugyanakkor, azt is megjegyezte, hogy „*méltányolnunk kell*” azt, ameddig az amerikai burzsoázia eljutott a „*nagyszerű történelmi eseménynek*” nevezett amerikai forradalom során. Megfogalmazták ugyanis minden ember egyenlőségének gondolatát, valamint azt, hogy a nép joga és kötelessége a „*kártékony kormányok*” megdöntése.³²

E munkával kapcsolatban az is figyelemre méltó, hogy a könyv – annak „*fűlszövege*” szerint – „*az Egyesült Államok születésének 200. évfordulóján jut el az olvasóhoz*”. Mindez arra utal, hogy a magyarországi hivatalos könyvkiadás és az azzal szoros kapcsolatban lévő politika úgy vélhette, hogy feltétlenül meg kell emlékeznie erről a fontos eseményről. Lehet, hogy az sem véletlen, hogy ezt a munkát – Szuhay-Havas korábbi művétől eltérően – nem a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat kiadója, hanem a pártkiadványokat is megjelentető Kossuth kiadó gondozta. Mint korábban már említettem, a két könyv tartalmilag jelentős részben átfedi egymást, ami arra utalhat, hogy a második mű esetében az első, évfordulós szükségletre történő felhasználásáról és átdolgozásáról lehet szó. Mindezek alapján talán nem túlzás annak kijelentése, hogy a könyv megjelentetése politikai lépés is volt, amellyel egyfajta gesztust kívántak gyakorolni, s amely beleillett a magyar-amerikai kapcsolatok javulásának abba a folyamatába, amelyről fentebb esett szó.

Az amerikai forradalommal kapcsolatos hangsúlyváltásban jelentős szerepet játszó másik történész Urbán Aladár volt, aki 1952-ben kezdett tanítani az Eötvös Loránd Tudományegyetem Újkori Egyetemes Történeti Tanszékén. Mint ismeretes, a jeles historikus kutatási területe a reformkor és az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc története. Ugyanakkor, főleg 19. századi egyetemes történetet tanított, beleértve az Egyesült Államok létrejöttét és az első világháborúig ívelő fejlődését. Ebből a szempontból fontos mérföldkő volt pályafutásában, hogy 1973-1974-ben tíz hónapot az Egyesült Államokban tölthetett, ami már önmagában is jelentős változást jelzett a korábbi korszakhoz képest s egyértelműen beleillett a két állam politikai közeledésének folyamatába, hiszen ennek következtében vált lehetővé ösztöndíjasok kölcsönös cseréje. Amint Urbán Aladár egy 2009-ben megjelent interjúban megfogalmazta: az amerikai út folyamán „*felkészültem arra, hogy hazatérésem után csak Amerikával foglalkozó előadásokat és szemináriumokat tartsak*”. Mivel „*Nyugat-Európával vagy Amerikával kutatási szinten foglalkozni... nem volt könnyű azokban az években, utazni alig lehetett, komoly kapcsolatok nem épülhettek ki*”, logikus megoldásnak látszott számára, hogy korábbi kutatásait annak vizsgálatával kapcsolja össze új,

³² SZUHAY-HAVAS Ervin: *Tizenhárom csillag*. Kossuth, Budapest, 1976. 265., 264.

Amerikában szerzett tudásanyagával, hogy „*milyen ismeretekkel találkozhatunk az 1815-1848 közötti magyar sajtóban, útleírásokban és levelezésekben az Egyesült Államokról, annak társadalmi és politikai berendezkedéséről*”. E tárgykörből szándékozott elkészíteni nagydoktori értekezését, ám a Tudományos Minősítő Bizottság a téma kibővítését javasolta neki. Ennek hatására úgy döntött, hogy az Egyesült Államokat is érintő vizsgálódásról lemondva, visszatér korábbi, magyar történeti szakterületéhez. A kutatási nehézségek és érdektelenség miatt azt sem tartotta célszerűnek, hogy az 1848-1849-es magyar forradalom amerikai visszhangjával foglalkozzon. Mindez azt jelenti, hogy ezzel kútba esett annak lehetősége, hogy a rendszerváltás előtti időszakban egy magyar történész fő kutatási területként foglalkozzon az Egyesült Államok korai történetével. Urbán Aladár esetében tehát az amerikai történelem tanulmányozása végül csak kiegészítő tevékenység volt, amely megmaradt a magas színvonalú tudományos ismeretterjesztés szintjén. Amint a korábban idézett interjúban megfogalmazta „*Az Amerikában eltöltött időmnek... volt egy általam kitűzött célja: össze akartam gyűjteni annyi anyagot, amelyből tudományos igényű ismeretterjesztő munkát írhatok a forradalmukról*”.³³

Urbán Aladár mégis nagy jelentőségű alapozó munkát végzett a korai amerikai történelem Magyarországi tanulmányozását és megismertetését illetően. Egyrészt tudományos ismeretterjesztőként tett nagyon sokat, ami a rendszerváltás előtti időszakban főként heti- és napilapokban megjelent rövid írások formájában öltött testet. Ezek főleg a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Lapjában az *Élet és Tudományban*, illetve az 1970-es évek végétől a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete által gondozott *Históriában* jelentek meg. Ilyen publikációi száma az 1970-es években szaporodott meg, amiben persze az is szerepet játszott, hogy erre az időszakra esett az amerikai forradalom kétszáz éves évfordulója. Az is figyelemre méltó azonban, hogy a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadásának bicentenáriumán két olyan politikai napilap is megemlékezést közölt tőle, mint a *Népszabadság* és a *Magyar Nemzet*.³⁴ Mindebben a korábban említett politikai váltásnak is lehetett némi szerepe.

³³ Egy életpálya vonzásában. Összeállításunkkal köszöntjük Urbán Aladár történészt 80. születésnapján. *Aetas* 24, 2009, 177. Az Urbán Aladár által említett mű végül csak 1994-ben, vagyis a rendszerváltás után jelent meg, ami azt jelenti, hogy nem tartozik jelen tanulmányom témakörébe. URBÁN Aladár: *Köztársaság az Újvilágban*. Az Egyesült Államok születése, 1763-1789. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. E könyvre vonatkozóan lásd: LÉVAI Csaba: Urbán Aladár: Köztársaság az Újvilágban. Az Egyesült Államok születése, 1763-1789. *BUKSZ* 7, 1995, 94-96.

³⁴ Urbán Aladárnak ezekre az ismeretterjesztő írásaira lásd például: Kétszáz éve történt: a bostoni teadélután. *Élet és Tudomány* 29, 1974. 1231-1234. Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat. *Élet és Tudomány* 31, 1976, 1256-1261. A modern rabszolgaság gyökerei. *História* 2, 1980, 16-17.

Urbán Aladár ugyanakkor olyan szakmunkák közreadásában is alapvető szerepet játszott, amelyek nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy az amerikai forradalom és a korai amerikai történelem magyarországi egyetemi oktatása a korábnál jóval magasabb színvonalon folyhasson. Ilyen mű volt mindenekelőtt a válogatásában és szerkesztésében napvilágot látott *Dokumentumok az Egyesült Államok történetéhez 1774-1918* című szöveggyűjtemény, amely 1981-ben jelent meg. Tanulmányom témája szempontjából ennek jelentőségét az adja, hogy az amerikai forradalom történetével kapcsolatban egy sor alapvető forrást közölt először magyar fordításban, ami elsőként tette lehetővé a csak magyarul olvasó történészhallgatók számára, hogy ne értelmezések, hanem az eredeti szövegek alapján tájékozódjanak az amerikai forradalom történetéről.³⁵

Urbán Aladár szerkesztésében és utószavával jelent meg korszakunk legvégén 1988-ban Charles A. Beard *Az Egyesült Államok alkotmányának gazdasági értelmezése* című könyvének magyar fordítása. Az eredetileg 1913-ban napvilágot látott munka az amerikai forradalommal kapcsolatos historiográfia klasszikus alkotása és a fentebb már említett progresszivisták iskola egyik csúcsteljesítménye. Beard a kereskedő-pénzember-ültetvényes elit és a nem rabszolगतartó farmer kisemberek konfliktusaként ábrázolta az alkotmány kidolgozásának és elfogadásának folyamatát, amellyel az első csoport tagjai anyagilag közvetlenül is jól jártak. A mű megjelentetésében egyrészt az alkotmány kidolgozásának kétszáz éves évfordulója, másrészt pedig az játszhatott szerepet, hogy Beard értelmezése közel állt a marxista interpretációhoz. Mégsem volt azonban azzal azonos. Nem beszélve arról, hogy a könyv bevezetőjét az amerikai forradalom eszmetörténetének egyik neves és nem marxista kortárs szakembere Forrest McDonald írta. Ebből, illetve az Urbán Aladár által jegyzett utószóból pedig a magyar olvasók részletes ismeretekhez juthattak az amerikai forradalom újabb – túlnyomórészt nem marxista – historiográfiájára vonatkozóan. Mind az amerikai historikus bevezetőjére, mind pedig Urbán Aladár utószavára a tárgyilagos hangvétel, a pártos állásfoglalás kerülése volt a jellemző. A magyar történész ugyan részletesen tárgyalta Beard és a marxizmus viszonyát, viszont nem vetette amerikai elődje szemére, hogy nem azonosult a német teoretikus gondolkodásával. Vagyis nem bélyegezte meg Beard-et ezért, ahogyan ez az 1950-1970-es években még kötelező lett volna. McDonald bevezetőjének közlése azt is bizonyítja, hogy ekkor már lehetséges volt Magyarországon a kérdéssel foglalkozó nem marxista

Kétszáz éves az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat. *Népszabadság* 30. (1976. július 4.) Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat Magyarországon. *Magyar Nemzet* 48. (1976. július 4.)

³⁵ *Dokumentumok az Egyesült Államok történetéhez 1774-1918*. Szerk. URBÁN Aladár. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981.

szerzők írásainak közlése.³⁶ Tőle, illetve megint csak Urbán Aladártól, még 1988-ban – az Egyesült Államok hatályos alkotmánya elfogadásának bicentenáriumán – két tanulmány is megjelent az amerikai alkotmány kidolgozására és ratifikálására vonatkozóan a Világtörténet című folyóiratban. Ezekre megint csak az volt jellemző, hogy tárgyilagos hangnemben ismertették az Egyesült Államok kormányzati rendszerének kiformalódását a tagállami alkotmányok megfogalmazásától az új szövetségi alkotmány elfogadásáig.³⁷ Ebbe a sorba illeszkedett az amerikai történetírás egyik klasszikus műve egy részének, Henry Adams *Thomas Jefferson első elnöksége* című munkájának megjelentetése abban a *Klió* sorozatban, amelyben Charles Beard korábban említett könyve is napvilágot látott.³⁸ Ebben, az eredetileg a 19. század végén megjelent művében Adams ugyan nem az amerikai forradalom történetével foglalkozott, ám hőse az a Thomas Jefferson volt, aki az amerikai forradalom emblematisztikus figurája. Tanulmányom témája szempontjából e könyv magyarországi megjelentetésének jelentőségét az adja, hogy Henry Adams az amerikai történetírás olyan hangsúlyozottan nem marxista klasszikusa, akiről a kötet terjedelmes – huszonkilenc oldalas – életrajzi jegyzetében Kodolányi Gyula rendkívül elismerő hangnemben szolt.³⁹

Közvetett módon az amerikai forradalom historiográfiájához kapcsolódott és a korábban említett hangsúlyváltást jelezte néhány további, az 1980-as években megjelent munka. Ilyen volt például Póka-Pivny Aladár és Zachar József könyve, amely Kováts Mihály, az amerikai forradalomban harcolt magyar huszár ezredes életrajzát dolgozta fel.⁴⁰ Ez a mű tehát nem az amerikai forradalom történetének áttekintésével foglalkozott, s az eseménysor jellegének meghatározását sem tekintette feladatának. A Póka-Pivny Aladár széleskörű adatgyűjtését felhasználó, a könyvet lényegében megíró Zachar József ugyanis rendkívül színesen és érzékletesen ábrázolta a kalandos életű magyar katona életútját és annak amerikai állomásait. A kötet bevezetése szerint, ennek rekonstruálásához még élő, az Egyesült Államokban dolgozó magyar származású kutatók eredményeit is felhasználta, aminek nyílt hangoztatása az 1950-es, 1960-as években elképzelhetetlen lett volna. Zachar József egyértelműen pozitív példaként állította az olvasók elé az amerikai ügyért életét áldozó Kováts Mihályt, ám ezzel

³⁶ BEARD, Charles A., 1988. McDONALD, Forrest: Bevezetés. In: BEARD, Charles A., 1988. 5-33. URBÁN Aladár: Utószó. In: BEARD, Charles A., 1988. 315-327.

³⁷ McDONALD, Forrest: „Mi az Egyesült Államok népe...” *Világtörténet* 24, 1988, 3-20. URBÁN Aladár: Az Egyesült Államok alkotmányának életbe léptetése és első kiegészítései (1789-1791). *Világtörténet* 24, 1988, 20-26.

³⁸ ADAMS, Henry: *Thomas Jefferson első elnöksége 1801-1805*. Európa, Budapest, 1986.

³⁹ KODOLÁNYI Gyula: Henry Adams. In: ADAMS, H., 1986. 519-548.

⁴⁰ PÓKA-PIVNY Aladár-ZACHAR József: *Az amerikai függetlenségi háború magyar hőse*. Zrínyi, Budapest, 1982.

összefüggésben mégiscsak állást foglalt az amerikai forradalom megítélését illetően. Amint megfogalmazta, a magyar katona – a többi Amerikába induló külföldi önkénteshez hasonlóan – „*a társadalmi haladásért, a polgári forradalom eszméjéért*” lelkesedve ment az Újvilágba.⁴¹ Ilyen módon, Kováts amerikai szerepének pozitív megítélése összhangba került az amerikai forradalom még mindig érvényes hivatalos, marxista-leninista értékelésével. Ugyanakkor nem ez a hivatalos vélemény állt Zachar József elemzésének középpontjában, hanem a kiváló magyar katona nagyszerű tetteinek és kalandos életének bemutatása, vagyis a hivatalos ideológia csak érintőlegesen, mintegy a „rend kedvéért” jelent meg a műben. Ebben a tekintetben tehát ez a könyv is jól kifejezte azt a sajátos köztes helyzetet, amely az amerikai forradalom ábrázolásával kapcsolatban erre az időszakra a magyarországi történetírásban kialakult. Továbbra is érvényes maradt az eseménysor hivatalos marxista-leninista értékelése, azonban már nem ennek feltétlen hangoztatása állt a középpontban.

Végezetül, az 1980-as évek változóban lévő légkörének volt köszönhető Hajnal István *Az újkor története* című munkájának reprint kiadása, amely 1986-ban jelent meg. Ez szintén tartalmazott egy, az észak-amerikai brit gyarmatok fejlődésével és az amerikai forradalom történetével foglalkozó fejezetet, amely kifejezetten nem a marxista értelmezésnek megfelelően interpretálta a fejleményeket. Általános történet szemléletének megfelelően, Hajnal három oldalban elintézte a forradalom diplomáciai és katonai történetét, viszont majdnem hat oldalt szentelt a gyarmati kori gazdaság és társadalom bemutatásának. Tanulmányának mindkét része elég sok tárgyi tévedést tartalmaz, s a forradalom jellegéről is mindössze annyit mond, hogy azt nem az angol kormány merkantilista gazdaságpolitikája váltotta ki, hanem „*Anglia beavatkozása a szabadságjogokba, azaz a társadalom szervezetébe*”.⁴²

Az amerikai forradalom értékelése érdekes helyet foglal el a magyarországi historiográfia történetében a szocialista rendszer időszakában. Időben és térben is viszonylag távoli eseményről van szó, amelyik sohasem állott a hazai történetírás érdeklődésének homlokterében, vagyis – legalábbis a magyarországi történetírás hagyományos tematikájának szemszögéből nézve – periférikusnak látszott. Ezt a

⁴¹ Uo. 98., 104.

⁴² HAJNAL István: *Az újkor története*. Akadémiai, Budapest, 1986. 566. Hajnal szövegében sajnos elég sok tárgyi tévedés és pontatlanság található: 1776-ban a *Függetlenségi Nyilatkozat* megfogalmazásakor Jefferson nem volt Virginia kormányzója (563.); Benjamin Franklin nem volt kvéker (564.); az amerikaiak és a franciák nem Yorkstown-nál, hanem Yorktown-nál arattak győzelmet a britek felett (565.); a déli gyarmatok nem „*nemesi urak kezére adott privilegizált kereskedelmi társaságokból keletkeztek*” (566.); Washington harmadszori elnökké választására nem 1801-ben, hanem 1796-ban került volna sor (571.); 1801 után a republikánusok nem „*hatvan évig uralkodtak*” (571.) stb.

pozícióját az is felerősítette, hogy a magyarországi szocialista rendszer legitimálása szempontjából sem bírt olyan közvetlen jelentőséggel, mint 1917, 1919, 1945 vagy 1956 megítélése. Ugyanakkor mégiscsak olyan eseményről van szó, amelynek értékelése mellett több okból kifolyólag sem mehettek el a marxista történetiszemléletet magukénak valló korabeli historikusok. Egyrészt azért, mivel a marxista forradalomelmélet szemszögéből, vagyis a történelem egész menetének megítélése szempontjából mégiscsak nagy jelentősége volt annak, hogy abba az amerikai események miként voltak beilleszthetők. E beillesztést pedig mindenképpen meg kellett tenniük a marxista felfogáshoz kötődő történészeknek, mivel a korszak egészét tekintve is a marxizmus-leninizmus maradt a „bevett” ideológia. Ugyanakkor az amerikai forradalom értékelését azért sem kerülhették meg a marxista historikusok, mivel a szocialista tábor fő ideológiai és politikai ellenlábasa, az Amerikai Egyesült Államok alapító aktusáról volt szó, amelynek értékelése a két világrendszer jelenbéli viszonyának megítélésére is nyilvánvalóan kihatott. Mindez azt eredményezte, hogy a marxista történészeknek a korszakban végig az amerikai forradalom kialakult hivatalos értékeléséhez kellett magukat tartaniuk, úgy azonban, hogy a magyarországi szocialista rendszer belső önmozgása, illetve a két „tábor” egymáshoz való viszonyának alakulása az 1970-es évektől kezdődően mégis lehetőséget teremtett arra, hogy a marxista-leninista felfogás keretein belül bizonyos hangsúlyeltolódások menjenek végbe. Az 1980-as évek közepére ez a folyamat odáig jutott, hogy már deklaráltan nem-marxista történészek műveinek magyarországi kiadására is sor kerülhetett. Összességében tehát az állapítható meg, hogy az amerikai forradalom magyarországi értékelése tipikus módon követte azon történelmi események megítélésének általános tendenciáját, amelyek nem voltak közvetlen összefüggésben a magyarországi szocialista rendszer legitimációjával. Az 1950-es, 1960-as évek dogmatikus felfogását az 1970-es évektől fokozatos hangsúlyváltás követte, amely azonban alapvetően megmaradt a marxista-leninista történelemfelfogás és forradalomelmélet keretei között. Mindez az 1980-as évekre érdekes keveredést eredményezett, mivel – mint láttuk – ebben a korszakban egymás mellett volt jelen az 1950-es évek hangnemét idéző hagyományos felfogás (Solt László, felsőoktatási jegyzetek), a hivatalos ideológiát már lazábban kezelő megközelítés (Zachar József) és a nem-marxista szerzők publikálása (Forrest McDonald, Charles A. Beard, Henry Adams). A késői Kádár-rendszerre jellemző módon ekkor már egyszerre volt megfigyelhető a rendszer hivatalos ideológiájának hangoztatása, s ugyanezen ideológia fellazulása, amely azonban bizonyos kereteket mégsem léphetett át. A rendszerváltáshoz közeledve pedig az is érzékelhetővé vált, hogy ez a két folyamat feloldhatatlan ellentmondásban van egymással.

Csaba Lévai

The American Revolution in Historical Works Published in Hungary during the Socialist Regime

The author examines the evaluations of the American Revolution published in Hungary in Hungarian during the period of the socialist regime (1949-1989). By 1949 the Communist Party took over of power in Hungary and from the beginning of the 1950s it was forbidden to publish evaluations of the American Revolution, which did not strictly follow the Marxist-Leninist interpretation of the great event. Marxist historians employed the Marxist interpretation of the French Revolution to evaluate the American Revolution. Accordingly, they interpreted it as an “early bourgeois revolution”. Marxist historians considered the Shays rebellion in Massachusetts in 1786-1787 as the culmination of the revolutionary political activity of the masses, which terrified the moderate bourgeoisie. Their counter revolutionary reaction was to force the new federal constitution on the masses, with the help of which they could consolidate capitalist rule in the United States. It was practically impossible to publish any evaluations of the American Revolution different from this official interpretation during the 1950s and 1960s. But from the late 1960s and early 1970s a gradual change was observable in this interpretation. The evolution of détente policy between the Soviet Union and the United States resulted in a more relaxed relationship between the United States and Hungary too. As a result, Hungarian historians were allowed to publish more sophisticated evaluations of the American Revolution. They had to remain within the framework of the Marxist-Leninist interpretation, but were allowed to publish interesting details about the process of colonization or the military events of the war of independence. It was possible to publish in Hungarian the original works of such non-Marxist American historians as Henry Adams, Charles A. Beard, or Forrest McDonald by the second half of the 1980s.